

УДК 332.2.01:332.2.021

А. М. Третяк,

д. е. н., професор, член-коресподент НААН України,
Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0002-1154-4797

В. М. Третяк,

д. е. н., професор, Сумський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0001-6779-1941

Т. М. Прядка,

к. е. н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0002-6179-0128

DOI: 10.32702/2306-6806.2022.8.19

СТРУКТУРА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО УСТРОЮ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК СИСТЕМИ

A. Tretiak,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Researcher, Bila Tserkva National Agrarian University

V. Tretiak,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Sumy National Agrarian University

T. Priadka,

PhD in Economics, Head of the Department of Land Resources Management and Cadastre,

Bila Tserkva National Agrarian University

STRUCTURE OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF THE FUNCTIONING OF THE LAND SYSTEM OF RURAL TERRITORIES AS A SYSTEM

Обґрунтовано, що в рамках інституціонально-поведінкового підходу земельний устрій сільських територій слід розглядати як певну структуру, що акумулює соціально-економічний досвід суспільства і держави, систему сформованих законів, взаємовідносин і традицій, зв'язків та способу мислення. Розроблено логічно-змістовну модель структури інституціонального середовища земельного устрою сільських територій як соціо-економіко-екологічної системи, яку формують різні інституції та інститути. Зокрема, це інституції зовнішнього середовища (або системи вищого порядку), які задають "правила гри" для суб'єктів кожної із підсистем земельного устрою сільської території. Елементами її служать інституції права, інституція власності, інституція ринку, інститути як органи, що забезпечують дотримання формальних правил. Визначено, що система управління комплексним розвитком земельного устрою сільських територій на основі інституційного підходу повинна базуватися на дотриманні наступних принципів: дотримання балансу інтересів індивідуальних та групових акторів; формування сприятливої інституційної інфраструктури земельного ринку; історизму; стабільної довіри в питаннях економічної взаємодії; пріоритету прав власності на землю учасників процесу земельного ринку; доступної інформаційної складової взаємодії; спрямованості управлінського впливу на розвиток сталого землекористування та згуртованість інституційних відносин методами "м'якого", несвідомого управління не тільки на індивіда, а й на соціальні групи, суспільство, державу; партнерства (колективна робота всіх учасників процесу розвитку, у тому числі представників державних і місцевих органів влади, бізнесу, громадських організацій, наукової спільноти); стійкої ефективної системи зворотного зв'язку.

It is substantiated that within the framework of the institutional-behavioral approach, the land system of rural areas should be considered as a certain structure that accumulates the socio-economic experience of society and the state, a system of formed laws, relationships and traditions, connections and a way of thinking. A logical and meaningful model of the structure of the institutional environment of the land system of rural areas has been developed as a socio-economic-ecological system, which is formed by various institutions and institutes. In

particular, these are the institutions of the external environment (or higher-order systems), which set the "rules of the game" for the subjects of each of the subsystems of the rural land system. Its elements are the institutions of law, the institution of property, the institution of the market, institutions as parts that ensure compliance with formal rules. The institution of law provides regulatory and legal support for life activities: constitutional law; land and civil law; administrative law; laws; government regulations; presidential decrees; programs etc. The institution of property as a system of relations determines a concrete historical way of distribution and reproduction of limited land resources by means of regulation of access to material land goods and opportunities for influence. Forms of ownership — private, state, communal. The institution of the land market, under which are understood the norms and principles of behavior, agricultural traditions and customs. The elements determining its essence are: private ownership of land; freedom of entrepreneurship and choice of form of land management; personal interest as the main motive of behavior; competition; pricing based on the interaction of supply and demand; limited regulatory role of the state. Institutes of management as management structures for coordination, systematization and focusing of attention of a social object (subject) on the solution of one or another problem situation. Institutions of management as management norms and principles of behavior of subjects of land management and structures for coordination, systematization and focus of attention of a social object (subject) on solving one or another problem situation. The internal institutional environment of the rural land system consists of: traditions, customs; institutions and institutes that ensure the development of the economic basis of life and land use; institutions and land development institutes; institutions and institutes of the social sphere of life and land use; institutions and institutes of civil society.

It is substantiated that land use is a specific institution of socio-economic development of society and, accordingly, the land system, which serves to achieve certain goals of those groups, which, however, are interconnected with it. The development of this institution in Ukraine, first of all, contributes to the formation of a socialized business environment, the affirmation of new social values of land relations in society. Institutions and institutes for the development of land relations are considered by us, on the one hand, as a state tool that stimulates socio-economic development and the processes of modernization of the land use economy, which rather refers to the external institutional environment, and on the other hand, as an institutional ("rules of the game") component and organizational structures that carry out the redistribution of land and other natural resources for the implementation of projects of socio-economic development of territories and the formation of a land use. Institutions and institutes of civil society in the most general form are considered by us as the structure of civil society, which includes: individual citizens and their unofficial groups; local governments; various types of non-profit organizations. It is also determined that the system of managing the complex development of the land system of rural areas based on an institutional approach should be based on the following principles: maintaining a balance of interests of individual and group actors; formation of a favorable institutional infrastructure of the land market; historicism; stable trust in matters of economic cooperation; the priority of land ownership rights of participants in the land market process; accessible information component of interaction; direction of managerial influence on the development of sustainable land use and the cohesion of institutional relations by methods of "soft", unconscious management not only on the individual, but also on social groups, society, and the state; partnerships (collective work of all participants in the development process, including representatives of state and local authorities, business, public organizations, scientific community); stable effective feedback system. It was determined that the improvement of models of land system of rural territories at different hierarchical levels based on an institutional approach requires the use of a set of the following tools: the formation of an ecological network at different hierarchical levels (especially at the level of territorial communities) as an ecological framework for the sustainable development of sustainable land use of territories; territorial and spatial forecasting at the level of regions and land use development planning at the level of territorial communities; land organization in the context of improving the formation of territories of territorial communities and land ownership, the system of market-oriented sustainable land use; land planning at the level of territorial communities in the context of greening, capitalization and socialization of land use; economic stimulation of innovative land use development; tax regulation, formation and maintenance of feedback with subjects of civil society.

Ключові слова: інституції та інститути, земельний устрій, сільські території, структура інституційно-анального середовища.

Key words: institutions and institutes, land system, rural areas, the structure of the institutional environment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Як відзначається в статті Третяка А. М., Третяк В. М., Прядка Т. М. "Земельний устрій України: понятійні і інституційні аспекти розвитку" [1] термін "земельний устрій" має широке соціально-економічне значення. На

розвиток земельного устрою сільських територій впливає низка негативних факторів та наявні соціально-економічні проблеми: макроекономічні, зумовлені станом внутрішньої та зовнішньої кон'юнктури, темпи зростання економіки, рівня інвестиційної активності, які не доз-

Рис. 1. Логічно-змістовна модель структури інституціонального середовища, яка забезпечує розвиток земельного устрою сільських територій

Джерело: авторська розробка.

воляють інтенсифікувати модернізацію сільської соціальної інфраструктури і економіки та посилюють залежність розвитку сільських територій від інвестицій, низька капіталізація землекористування. Земля, будучи одним із найважливіших джерел та інструментів розвитку, досі залишається ресурсом, який використовується з недостатньою віддачею, більш того — часто перетворюється на бар'єр на шляху сталого зростання та підвищення добробуту сільського населення регіонів та їх громадян. У сфері земельних відносин не забезпечено гарантій прав сумнівних власників та користувачів. При багатих земельних ресурсах, що не завжди ефективно використовуються, зберігаються невиправдані бар'єри доступу до землі (дефіцит ділянок при достатку землі).

У зв'язку з цим розробка інституційної моделі земельного устрою сільських територій та управління комплексним розвитком їх землекористування на основі обґрунтування його концептуального базису, є актуальною науковою проблемою, вирішення якої може забезпечити реалізацію стратегічно важливого соціально-економічного завдання розвитку сільських територій. Наукова новизна даного дослідження полягає у встановленні інституціональних передумов, що впливають на сучасний склад та структуру інституцій, які забезпечують розвиток земельного устрою сільських територій та ефективне використання земельних ресурсів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження структури інституціонального середовища функціонування земельного устрою сільських територій як системи для його моделювання на різних ієрархічних рівнях.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В рамках інституціонально-поведінкового підходу земельний устрій сільських територій слід розглядати як певну структуру, що акумулює соціально-економічний досвід суспільства і держави, систему сформованих законів, взаємовідносин і традицій, зв'язків та способу мислення. На рис. 1 приведено логічно-змістовну модель структури інституціонального середовища земельного

устрою сільських територій як соціо-економіко-екологічної системи, яку формують різні інституції та інститути.

Насамперед, це інституції зовнішнього середовища (або системи вищого порядку). Саме вони задають "правила гри" для суб'єктів кожної із підсистем земельного устрою сільської території. Елементами її служать інституції права, інституція власності, інституція ринку, інститути як органи, що забезпечують дотримання формальних правил.

Інституція права здійснює нормативно-правове забезпечення життєдіяльності: конституційне право; земельне та цивільне право; адміністративне право; закони; постанови уряду; укази президента; програми тощо. В останні роки розвитку різних сторін життєдіяльності населення сільських територіях приділяється велика увага відносинам власності на землю, земельним відносинам, формуванню ринково-орієнтованої системи землеко-

ристування, сталому розвитку. На національному рівні приймалися спеціальні нормативно-правові документи: закони "Про екологічну мережу України", "Про особисте селянське господарство", "Про фермерське господарство", "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000—2015 роки", "Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року", "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві", "Про сільськогосподарську кооперацію", "Про добровільне об'єднання територіальних громад", "Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року", "Концепція Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель", програми розвитку сільських територій та земельних відносин в конкретних регіонах. Певний внесок у створення програм розвитку земельного устрою сільських територій та земельних відносин внесено А.М. Третяком, який протягом багатьох років займаються питаннями створення сприятливого середовища розвитку земельних відносин та системи землекористування [2—5], а також виявлення кризових явищ у сфері землеустрою [6].

Інституція власності — система відносин, яка визначає конкретно історичний спосіб розподілу та відтворення обмежених земельних ресурсів за допомогою регулювання доступу до матеріальних земельних благ та можливостей впливу. Форми власності — приватна, державна, комунальна.

Інституція земельного ринку. Під інституцією ринку розуміються норми і принципи поведінки, землегосподарські традиції та звичаї. Елементами, що визначають її сутність, є:

- приватна власність на землю;
- свобода підприємництва та вибору форми землегосподарювання;
- особистий інтерес як головний мотив поведінки;
- конкуренція;
- ціноутворення на основі взаємодії попиту та пропозиції;
- обмежена регулююча роль держави.

Його структуру складають приватні, держані та комунальні землевласники та землекористувачі, а також організації, що спеціалізуються на землевпорядній та земле оціночній діяльності тощо. У межах інституції формується його складова частина — нове ставлення суспільства до приватної власності на землю. Ще однією складовою даного ринку слід назвати виховання податкової культури.

Інституції та інститути управління — це управлінські норми і принципи поведінки суб'єктів землегосподарювання та структури з координації, систематизації та центрування уваги соціального об'єкта (суб'єкта) на вирішення тієї чи іншої проблемної ситуації.

Внутрішнє інституційне середовище земельного устрою сільської території становлять:

- традиції, звичаї;
- інституції та інститути, що забезпечують розвиток економічної основи життя та землегосподарювання;
- інституції та інститути розвитку земельних відносин;
- інституції та інститути соціальної сфери життєдіяльності та землегосподарювання;
- інституції та інститути громадянського суспільства.

Традиції, звичаї, звички найбільш стійка інституція в часі. Вона визначає взаємовідносини між людьми, які не закріплені законодавчо, але обов'язкові та зрозумілі всім членам цієї спільноти. Ця інституція зумовлена природно-кліматичними умовами, культурою, релігією. Прикладом цієї інституції в Україні може бути Закарпатська область.

Інституції та інститути функціонують, щоб забезпечити розвиток економічної основи життя населення і землегосподарювання. Економічну основу розвитку земельного устрою сільської території становить землегосподарювання, одним з основних завдань якого є забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку землекористування. Крім того, залежно від наявних земельних і інших природних ресурсів здійснюються такі види діяльності як лісорозведення, рибальство, аквакультура, будівництво, переробна промисловість тощо.

Землегосподарювання забезпечується інституціями права, власності на землю, земельного ринку та управління, а також інститутами суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм землекористування. Взаємини між учасниками землегосподарювання оформлюються у межах інституції угод, договорів, контрактів, і навіть можливі усні домовленості, побудовані на довірі суб'єктів.

Інституція та інститути землегосподарювання. Землегосподарювання є специфічна інституція соціально-економічного розвитку суспільства, що служить досягненню певних цілей тих груп, які, однак, з ним взаємопов'язані. Розвиток цієї інституції в Україні, передусім, сприяє формуванню соціалізованого підприємницького середовища, ствердження у суспільстві нових соціальних цінностей земельних відносин. На сучасному етапі розвитку підприємницькі інституції та інститути землегосподарювання досить глибоко увійшли в життя суспільства і вже не можуть собі дозволити досягнення лише основної своєї мети — отримання прибутку. Для того, щоб обезпечити свої капітали від соціальних потрясінь, сучасні підприємці-землевласники змушені будуть звертати увагу на соціальну та екологічну сфери, доповнюючи в цій частині функції держави. Таким чином, землегосподарювання як підприємництво стає не тільки економічною, а й соціальною інституцією. Нині соціалізація українського землегосподарювання йде за двома паралельними напрямками. По-перше, землегосподарювання стає дедалі більш відповідальним, що передбачає мінімізацію негативних впливів функціонування бізнесу на сферу економіки, суспільство, і навіть на

довкілля. Більш того, здійснюючи практику соціальної відповідальності, підприємці-землевласники отримують можливість мінімізувати потенційні бізнес-ризики шляхом ідентифікації та врахування "вузьких місць", які, так чи інакше, виникають у їх взаємовідносинах із суспільством. Виявлення таких прогалин є першим кроком на шляху до соціалізації землегосподарювання. Можна порівняти його зі своєрідною страховкою, що захищає компанію від несподіваних труднощів і проблем у подальшій її діяльності. По-друге, розширюється сфера соціального землегосподарювання, наприклад ведення нетрадиційного землекористування, як одного із сучасних способів соціально-економічної діяльності, який поєднує соціальну функцію підприємництва з новаторською. Велика роль даної інституції у забезпеченні зайнятості сільського населення, яка протягом усього часу земельної та аграрної реформ залишається однією з основних проблем. Крім того, розвиток інституції землегосподарювання у контексті сталого землекористування має допомогти подолати знелюднення території, сприяти збереженню земельних та інших природних ресурсів зі збереженням місцевих традицій, культурних особливостей.

Інституції та інститути розвитку земельних відносин розглядаються нами, з одного боку як інструмент держави, що стимулює соціально-економічний розвиток та процеси модернізації економіки землекористування, що скоріше відноситься до зовнішнього інституційного середовища, а з іншого — як інституційна ("правила гри") складова та організаційні структури, які здійснюють перерозподіл земельних і інших природних ресурсів для реалізації проектів соціально-економічного розвитку територій та формування системи землегосподарювання. У межах внутрішнього інституційного середовища земельного устрою сільської території такими організаційними структурами є територіальні громади; землевпорядні органи та підприємства; землеоціночні підприємства, інформаційно-консультаційні служби, що працюють у режимі сервісу — широкомасштабного просування інновацій шляхом адаптації їх під конкретні умови землегосподарювання, забезпечення постійної оперативної взаємодії зі споживачами цих послуг; навчальні центри, створені з урахуванням навчальних закладів.

Інститути та інституції громадянського суспільства. У внутрішній інституціональній структурі земельного устрою сільської території важливе місце належить розвитку інституцій та інститутів громадянського суспільства. У широкому розумінні громадянське суспільство — це сукупність індивідумів та їх взаємовідносин, а також їх діяльність з реалізації повсякденних потреб, та організації, в рамках яких ця діяльність здійснюється. У найзагальнішому вигляді структура громадянського суспільства виглядає таким чином: окремі громадяни та їх неофіційні групи; органи місцевого самоврядування; різні види некомерційних організацій. У рамках цього дослідження під інститутами громадянського суспільства ми розуміємо організаційні форми об'єднання громадян для задоволення своїх економічних, соціальних, духовних, політичних інтересів. До них відносимо місцеве самоврядування, добровільні об'єднання громадян у вигляді спілок, асоціацій для вирішення проблем, що виникають у галузі земельних відносин та системи землегосподарювання. Особливе місце має відводитися організаційним формам, які сприяють збереженню національно-культурної спадщини землегосподарювання, що притаманне відповідній території. Разом з тим, земля також повсюдно цінується за її невід'ємне і неймовірне значення з точки зору інновацій, духовності, естетики і можливостей для життєдіяльності та відпочинку (рис. 2).

Відповідно, в системі земельного устрою, це перш за все моделі (варіанти прийняття) землевпорядних

Рис. 2. Характеристика цінностей землі в процесі землекористування за Маслоу

Джерело: [7].

соціально-економічних та екологічних заходів і дій щодо формування збалансованого землекористування. Накладання обмежень з використанням інституціональної структури дозволяє упорядковувати вибір варіантів та визначати правила гри. Інституційний підхід в удосконаленні управління комплексним розвитком земельного устрою сільських територій має на увазі, перш за все, врахування історично властивої даному співтовариству матриці поведінки у галузі земельних відносин. Новації привнесені довіллям, повинні вбудовуватися в існуючу матрицю по мірі, що вимагає великої роз'яснювальної роботи. Система управління комплексним розвитком земельного устрою сільських територій на основі інституційного підходу базується на дотриманні наступних принципів:

- дотримання балансу інтересів індивідуальних та групових акторів;
- формування сприятливої інституційної інфраструктури земельного ринку;
- принцип історизму. Він виявляється у тому, що необхідно враховувати образ і стиль мислення, традиції та звички, стереотип суджень про те, що "справедливо" та "несправедливо";
- принцип стабільної довіри в питаннях економічної взаємодії;
- принцип пріоритету прав власності на землю учасників процесу земельного ринку;
- принцип доступної інформаційної складової взаємодії;
- принцип спрямованості управлінського впливу на розвиток сталого землекористування та згуртованість інституційних відносин методами "м'якого", невідомого управління не тільки на індивіда, а й на соціальні групи, суспільство, державу;
- принцип партнерства (колективна робота всіх учасників процесу розвитку, у тому числі представників державних і місцевих органів влади, бізнесу, громадських організацій, наукової спільноти);
- принцип стійкої ефективної системи зворотного зв'язку, що дозволяє оперативно коригувати управлінський вплив, його структуру і спрямованість, а також виробляти механізми контролю.

Інституційний підхід удосконалення управління не виключає також дотримання наступних принципів:

- принцип системності, тобто, врахування внутрішніх взаємозалежностей та зовнішніх факторів з позицій розгляду об'єкта управління як елемента системи вищого рівня;
 - принцип науковості полягає в тому, що територіальне управління земельними ресурсами та землекористуванням має спиратися на використання різних наукових методів. Науковість територіального управління земельними ресурсами та землекористуванням передбачає також широке застосування методів землевпорядкування, і конкретно при вирішенні економічних завдань, критичну оцінку ефективності прийнятих управлінських рішень, застосування сучасних засобів територіально-просторового планування розвитку землекористування;
 - принцип ієрархічності (супідпорядкування) пов'язаний із відносинами між національними, регіональними і органами влади територіальних громад;
 - принцип комплексності, тобто, необхідності аналізу всіх сторін об'єкта управління (територіальної, соціальної, екологічної та інших складових);
 - принцип пріоритетності являє собою вирішення завдань та здійснення заходів, які спрямовані на збереження земельних та інших природних ресурсів і поліпшення умов якості життя населення, підтримання відповідних умов його існування;
 - принцип прийняттого ризику, тобто, виявлення та реалізація доступних заходів, спрямованих на захист земельних та інших природних ресурсів і населення в ринковому середовищі та недопущення подолання порогових ситуацій;
 - принцип відкритості та прозорості планів і дій всередині інституційних відносин.
- Удосконалення формування земельного устрою сільських територій на основі інституційного підходу оперує такими інструментами:
- а) формування екологічної мережі на різних ієрархічних рівнях (особливо на рівні територіальних громад) як екологічного каркасу сталого розвитку території;

б) територіально-просторове прогнозування на рівні регіонів та планування розвитку землекористування на рівні територіальних громад;

с) землеустрій у контексті удосконалення формування територій територіальних громад та власності на землю, системи ринково-орієнтованого сталого землекористування;

д) землевпорядкування на рівні територіальних громад у контексті екологізації, капіталізації та соціалізації землекористування;

е) економічне стимулювання інноваційного розвитку землекористування;

ф) податкове регулювання, формування та підтримання зворотного зв'язку з суб'єктами громадянського суспільства.

У рамках інституційного підходу суспільство розглядається як певна інституційна структура, що акумулює соціальний досвід суспільства і держави, систему сформованих законів, взаємин і традицій, зв'язків та способу мислення. Також характерною рисою інституційного підходу є те, що економічні земельні відносини розглядаються і сприймаються в термінах права або юридичних норм, тобто в тій оболонці, в яку вони одягнені в реальній дійсності. Звідси удосконалення управління комплексним розвитком земельного устрою сільських територій на основі інституційного підходу — це врахування історично сформованих земельних відносин, традицій, сучасних правових положень відносин власності на землю, цілеспрямоване поступове вбудовування новацій у існуючу систему землекористування, ефективний зворотний зв'язок з об'єктом земельного устрою у всіх сферах діяльності сільського співтовариства.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В рамках інституціонально-поведінкового підходу земельний устрій сільських територій слід розглядати як певну структуру, що акумулює соціально-економічний досвід суспільства і держави, систему сформованих законів, взаємовідносин і традицій, зв'язків та способу мислення. Розроблено логічно-змістовну модель структури інституціонального середовища земельного устрою сільських територій як соціо-економіко-екологічної системи, яку формують різні інституції та інститути. Зокрема, це інституції зовнішнього середовища (або системи вищого порядку), які задають "правила гри" для суб'єктів кожної із підсистем земельного устрою сільської території. Елементами її служать інституції права, інституція власності, інституція ринку, інститути як органи, що забезпечують дотримання формальних правил. Удосконалення моделей земельного устрою сільських територій на різних ієрархічних рівнях на основі інституційного підходу обумовлює використання комплексу таких інструментів: формування екологічної мережі на різних ієрархічних рівнях (особливо на рівні територіальних громад) як екологічного каркасу сталого розвитку сталого землекористування територій; територіально-просторове прогнозування на рівні регіонів та планування розвитку землекористування на рівні територіальних громад; землеустрій у контексті удосконалення формування територій територіальних громад та власності на землю, системи ринково-орієнтованого сталого землекористування; землевпорядкування на рівні територіальних громад у контексті екологізації, капіталізації та соціалізації землекористування; економічне стимулювання інноваційного розвитку землекористування; податкове регулювання, формування та підтримання зворотного зв'язку з суб'єктами громадянського суспільства.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування основних напрямів інституціонального регулювання удосконалення моделей земельного устрою на різних ієрархічних рівнях.

Література:

1. Третяк А. М., Третяк В. М., Прядка Т. М. Земельний устрій України: понятійні і інституційні аспекти розвитку. *Агросвіт* № 24, 2020. С. 3—11.

2. Третяк А. М. Земельний капітал: теоретико-методологічні основи формування та функціонування: Монографія / Третяк А. М. Львів: Сполум, 2011. — 520 с.

3. Антологія земельних відносин, землеустрою, земельного кадастру, охорони земель та економіки землекористування в Україні. Вибрані твори в 5 томах / Антон Миколайович Третяк. Т. 1: Земельні відносини: розвиток та регулювання земельних відносин, управління земельними ресурсами, відносини власності на землю. — К.: ТОВ "ЦЗРУ", 2009. — 552 с.

4. Антологія земельних відносин, землеустрою, земельного кадастру, охорони земель та економіки землекористування в Україні. Вибрані твори в 5 томах / Антон Миколайович Третяк. Т. 2: Землеустрій. Розвиток системи землеустрою. Планування використання земель. Землевпорядне проектування. — К.: ТОВ "ЦЗРУ", 2009. — 476 с.

5. Третяк А. М., Третяк В. М., Третяк Н. А. Земельна реформа в Україні: тенденції та наслідки у контексті якості життя і безпеки населення: монографія за заг. ред. А. М. Третяка. Херсон: Грін, 2017. 522 с.

6. Третяк А. М. Землеустрій в Україні: теорія, методологія. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2013. 650 с.

7. Управління земельними ресурсами та землекористуванням: базові засади теорії, інституціалізації, практики: монографія / А. М. Третяк та ін.; за заг. ред. А. М. Третяка. Біла Церква: ТОВ "Білоцерківдрук", 2021. 227 с.

References:

1. Tretiak, A. Tretiak, V. and Pryadka T. (2020), "Land system of Ukraine: conceptual and institutional aspects of the development", *Agrosvit*, vol. 24, pp. 3—11.

2. Tretiak, A. (2011), *Zemel'nyj kapital: teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia ta funktsionuvannia* [Land capital: theoretical and methodological foundations of formation and operation], Spolom, Lviv, Ukraine.

3. Tretiak, A. (2009) *Antolohiia zemelnykh vidnosyn, zemleustroiu, zemelnoho kadastru, okhorony zemel ta ekonomiky zemlekorystuvannia v Ukraini*. In *piat vol. Vol. 1. Zemelni vidnosyny: rozvytok ta rehuliuвання zemelnykh vidnosyn, upravlinnia zemelnymy resursamy, vidnosyny vlasnosti na zemliu*, Tsentri Zemelnoi Reformy Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

4. Tretiak, A. (2009), *Antolohiia zemelnykh vidnosyn, zemleustroiu, zemelnoho kadastru, okhorony zemel ta ekonomiky zemlekorystuvannia v Ukraini*. In *piat vol. [Anthology of land relations, land management, land cadastre, land protection and land use economics in Ukraine. Selected works in 5 volumes]*, Vol. 2, *Zemleustrij. Rozvytok systemy zemleustroiu. Planuvannia vykorystannia zemel. Zemlevporiadne proektuvannia* [Development of the land management system. Land use planning], Tsentri Zemelnoi Reformy Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

5. Tretiak, A. Tretiak V. and Tretiak N. (2017), *Zemelna reforma v Ukrayini: tendenciya ta naslidky u konteksti yakosti zhyttya i bezpeky naseleння* [Land reform in Ukraine: trends and consequences in the context of quality of life and security of the population], Grin, Kherson, Ukraine.

6. Tretiak, A. M. (2013), *Zemleustrij v Ukraini: teoriia, metodolohiia* [Land organization in Ukraine: theory, methodology], OLDI-PLUS, Kherson, Ukraine.

7. Tretiak, A. Tretiak, V. Pryadka, T. and Tretiak, N. (2021), *Terytorial'no-prostorove planuvannia: bazovi zasady teorii, metodolohii, praktyky* [Territorial-spatial planning: basic principles of theory, methodology, practice], Belotserkivdruk LLC, Bila Tserkva, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2022 р.